

הפרובלמטיקה של הקורבנות

חרף מיטב מאמציו, העולם לא קונה את הקורבנות שלנו. עלינו להפסיק לשחק על פי חוקי משחק שאיננו מורשים לנצח בו, ולהציע למערב בשורה מוסרית חדשה

אנו אימצנו. הדבר בולט במיוחד ברשתות החברתיות, הזירה הראשית של תגובות הבטן הספונטניות. לפי הליגה נגד השמצה, התוכן האנטישמי ברשת X התרבה פי תשעה (!) מאז פרוץ המאורעות. גם בפייסבוק יש גידול ניכר, וביתר הרשתות המצב אינו טוב בהרבה.

אמת גסה מתבהרת והולכת: העולם לא קונה את קורבנותנו. והשאלה היא: למה? הנטייה הישראלית היא להסביר שהעולם עוין אותנו משום שעודו נגוע באנטישמיות. יש אמת בטענה זו, אך הסתפקותנו בה עלולה למנוע מאיתנו לבחון את עצמנו: היש במעשינו דופי המנוע מאיתנו להצליח? התשובה היא שכן.

קונפליקט פנימי

הזדהותנו כקורבנות בעודנו מתמידים בלחימה חושפת קונפליקט פנימי מהותי; כיהודים אנחנו פשוט חיים איתו אך לעולם הרחב אין זה מובן מאליו: אם לטעמנו מותר לנו להילחם רק כש"אין ברירה", הרי ברגע שנצליח ניאלץ לחדול, וחמור מכך: אסור יהיה לנו להילחם אם לא יהרגו בנו קודם. הצגת העניין כנובע משיקולי מוסר עילאיים רק מחריפה את הבעיה: קשה להאמין ברצינות למוכנותה של ישראל "להתנות" פעולה בהרג אזרחיה, במיוחד לאחר השואה. "התחסדות" כה מוגזמת סופה שתישמע כנכלוליות. נראה כי לא מוכרחים להיות

המראות של עורכי דין ישראלים בגלימות ופאות שייקספיריות, מושכים בעניבה ומצטדקים כנגד טיעוני התביעה הדרום אפריקנית בהאג, עוררו במחוזותינו מבוכה ואף התקוממות – ובצדק. אלא שעלינו להכיר במציאות: הפארסה הזו היא אולי תיאטרון האבסורד – אך אין היא חריגה. מאז פרוץ המלחמה הייתה ההתקרבנות למאמץ ההסברתי הישראלי העיקרי, אם לא הבלעדי. בכל ראיון והזדמנות אפשריים אנחנו צועקים לעולם כולו, שרק ישמע: אנחנו פה הקורבנות. העסק אמור היה לעבוד חלק הפעם. מלחמת עזה הנוכחית היא הרי האקסמפלר של "מלחמת אין ברירה": בלא שום התגרות מוקדמת פצחו הפלסטינים בעזה וצבא החמאס שלהם בפוגרום הגדול והקטלני ביותר שנעשה ביהודים מאז השואה. בעת כתיבת מילים אלה עוד מוחזקים בידיהם של הרוצחים 129 מחטופינו בתנאים בלתי אנושיים, תוך התעללות פיזית ונפשית שהבטן מתכווצת מלשמוע אפס קצה ממנה. תגובה ישראלית היא הדבר המתבקש והמובן ביותר.

הכול אולי ברור מאוד, אבל גם לא ממש מצליח. מאז תחילת הלחימה ניצבת ישראל וניצבים יהודי העולם נוכח קלחת תגובות הנעה בין ניכור פושר לשנאה עזה. העולם המערבי, שהתקרבנות היא שפתו הטבעית, מגיב הפוך מהאינטואיציה שאף

אנטישמיים כדי להבחין במופרכות יסודותיה הלוגיים של עמדתנו.

אלא שחרף חסרונותיה, עמדה זו מספקת מענה קיומי לאדם המערבי בן זמננו. הבנת מגרעותיה תלויה בהבנת הצורך האנושי הזה. נראה שאידיאל הקורבנות השפיע עמוקות על המערב, עד כדי שינוי הפרדיגמה המוסרית,¹ דווקא בגלל שורשו החיובי: הדחף האנושי לחיים של חמלה מרבית; כמיהה אידיאליסטית שהעולם ינהג ב"אפס־רוע" כלפי סביבתו, כאן ועכשיו וללא פשרות – כמימוש מחודש של עיקרון החמלה הנוצרי הקדום. בעולם המערבי שבו פשתה זה מכבר עצבות עזיבת האלוהים, פשה גם הספק כלפי כל מישורי החיים. אל הריק שנתר מביאה עמדה זו מוחלטות משלה. בהירותה ויציבותה הם כמים לנפש צמאה.

אידיאליזם זה מעמיד במבוכה גם את המעיין במקורותינו: האמפתיה שהיהדות תובעת מן האדם כלפי זולתו, היא תמיד יחסית ומתוחמת: "ואהבת לרעך – כמוך".² ההתקרבנות, לעומתה, תובעת מן האדם אמפתיה הרמטית מביטול העצמי ועד הכלת האלימות והברבריות. כאמור בברית החדשה: "אבל אליכם, השומעים, אומר אני: אהבו את אויביכם, היטיבו עם שונאיכם".³

בימינו פותח אף הצד המשלים לאוונגליון – היחס אל המקרבן. אם הקורבן ראוי לחמלה, המקרבן ראוי להתקפה. מכאן מובן הצידוק להתקפה הפרוגרסיבית על המערב. עוצמת המערב וחולשת יריבו ממחישות את הפרת האיזון והופכות את המערב למקרבן במהותו, אפילו יתחרט על עוולות העבר. חוזק האחד בא תמיד על חשבון האחר.

עליונותה המוסרית של הקורבנות מובנת בעיקר ברמה האינטואיטיבית, ולכן ההסברים השכלתניים נתפסים לא רק כחלשים אלא אף כמתריסים. זאת הסיבה שהמוסריות הקורבנית בלתי מעורערת למול העמדה הישראלית המסויגת, המקבלת לכאורה את הנחות המוצא המתקרבנות אך לא מצליחה או לא רוצה לממשן. אנו נלחמים בקמים עלינו להורגנו, גם אם הללו 'חלשים'. במצב כזה, טענת הקורבנות שלנו נתפסת בעיני המערבי המצוי כמניפולציה מתחכמת. וכשזה מגיע מעם ישראל, שיצא לו מוניטין של "מבשר-המוסר", הדבר אף מקומם שבעתיים.

אבל ההסבר הזה אין די בו כדי להסביר את הניכור והשנאה – בוודאי לאחר מה שעברנו, שאי אפשר להכחיש את היסוד הקורבני הנורא שבו. נראה כי משהו יסודי יותר, החורג מההסבר הרציונלי, פועל ברקע.

האלוהים שעזב

העולם המערבי של ימינו התעצב מתוך האתוס הנוצרי הקדום, ומתוך המוסר הנוצרי הקאנוני, שבו, כאמור, קורבנות היא אידיאל. בנצרות, האלוהים בעצמו הוא הקורבן הגדול ביותר: הוא היה מוכן למות למען האנושות כולה, בלי שזו תיתבע לקבל אחריות כלשהי למעשיה. ואם נדייק יותר: האלוהים הנוצרי הוא היהודי בעצמו, שהיה מוכן להקריב את חייו על הצלב למען האנושות כולה. הנוצרים שקיבלו על עצמם עמדה נפשית זו לאורך ההיסטוריה, לא זנחה מעולם. אפשר אם כן שהתרבות המערבית של ימינו, הטבולה מטלפיים עד קודקוד בשיח הקורבני, היא הגילום המודרני של עיקרון זה בדיוק. ישו עצמו אולי ננטש בחלוף הזמן, אולם עיקרי

משנדמה לנו. חשוב להדגיש: אין כאן אשליה לחשוב שנמצא הפתרון לשנאת ישראל המסורתית. ובכל זאת: נטישת המרכיב הקורבני במדיניות הישראלית, תוך אימוץ עמדה עברית אותנטית המבטאת שינוי רוחני ברמה הלאומית, חזקה עליה שתורגש רעננותה ותוכר כנותה אצל האומות, לכל הפחות כתחילתה של בשורה אחרת בנושא זה. אל לנו לזלזל ברגישותן הרוחנית של אומות העולם; "הגויים קרובי תשובה הם", כמאמר חז"ל⁴, כמו רצו לומר: עמי העולם ניחנו באינטואיציה לזהות אל נכון תכנים מוסריים כנים.

החלופה העברית

המשחק הקורבני מבטא אמנם כמיהה נכונה ל"אפס-רוע", אך הוא נכשל בדיוק במה שהוא מתיימר להצטיין בו: הוא לא טוטאלי מספיק; ההבחנה השטחית בין 'קורבן' ל'מקרבן', המנוטרלת מכל הקשר, מסורסת מיסודה ואין לה היכולת להתמודד עם האתגר הגדול העומד לפתחה – מיגור הברבריות. גם העולם מבין זאת, ועל כן כאשר ישראל מבטאת עמדה מוסרית שאינה מושתתת על קורבניות, הוא לעיתים רואה בה דווקא מגדלור – כפי שהיה במלחמת ששת הימים או במבצע אנטבה.

כדי לנסח לעצמנו (ולעולם) בשורה חדשה עלינו לשוב אל שני מושגי יסוד עבריים (כלומר כאלה המבטאים את המורשת הקדומה של עם ישראל) הבולטים בהעדרם מן המחשבה האידיאית במערב: האחריות והתשובה. האחריות היא הדרך לחירות שממנה קונה האדם יציבות בחייו וזוכה לטעום מן המוחלט; התשובה היא היד המושטת תמיד לתיקון, לא מתוך פשרנות

המוסר של הדת שנרקמה סביבו ושחלחלו אל התודעה המערבית כמשך מאות שנים עדיין פועלים בתוכה.

ייתכן כי מתחת לפני השטח העולם עודנו מצפה שהיהודים ייאותו להיות הקורבן המת על הצלב בעבור חטאי העולם. אלא שהיהודים, לפחות מבחינה רשמית, התפטרו מהתפקיד הזה בה' באייר תש"ח. מאז קום המדינה נטשו היהודים את עבודתם המסורתית כ"ישו שבבשר", וחדלו מלהיות קורבנות. לאחר כאלפיים שנות גלות מרות ועקובות מדם בעולם הנוצרי, קמו היהודים ונסעו לארץ אבותיהם להקים בה מדינה משלהם. עזיבתם היא פרידה כמעט מיתולוגית, שכן העולם כמו ננטש על ידי מי שהיה מוכן להיות אלוהי-קורבנו ובכך לשאת את קלוננו. "האלוהים" עזב את מדינות העולם והוא גר עכשיו בבית משלו והותיר אחריו ריק. הציפייה בעולם שלאחר השואה הייתה כי נטישת הקורבן תביא תחתיה בשורה חלופית, אולם אנו לא הבאנו בשורה כזאת. חרף 76 שנות עצמאותנו בארצנו, עודנו מתמידים לבקש הכרה מאותו עולם שעזבנו, ובדיוק מאותה העמדה הקורבנית של פעם; עודנו שבים ופונים אליו בדמותו של ישו הישן והטוב שאיננו עוד.

העולם נותר נבוך: מה רוצים היהודים? אם עודם חפצים להיות הישו שלנו, מדוע אינם מקבלים זאת בהכנעה ובאצילות, ומדוע הלכו מאיתנו והקימו מדינה משלהם? ואם אינם חפצים בזה עוד, מדוע עודם פועלים מתוך הקורבנות הישנה ההיא?

על הרקע הזה, אפשר שההתנהלות הישראלית הממשיכה להציג אותנו כקורבנות מעוררת הרבה יותר אנטגוניזם מאשר אמפתיה, ומסיבות עמוקות יותר

אלא מלכתחילה.⁵ אפשר לומר שבעצם היציאה למלחמה באויב הפלסטיני, על מעשי הזוועה שביצע, אנו מכריזים מראש כי הוא יכול היה לפעול אחרת ושכך מצופה ממנו לעשות. היותו "הצד החלש" אינה משחררת אותו מאחריות מוסרית. האחריות והתשובה מעתיקות את המשקל מן ה"מצב" האובייקטיבי אל ה"אדם" הסובייקטיבי היכול להחליט ולשנות, ומציבות אותו מחדש במרכז.

נראה כי על מדינת ישראל מוטלת משימה שהיא הזניחה עד היום. עלינו לעצב במלואה את בשורתנו החדשה, ולהציב בעולם מוסר שאינו מקאברי כמו המוסר הקורבני. לגלות

יוסף בן-עוז הוא מהנדס מערכת בתחום החימוש-האווירי. שירת כסרן מיל' בחיל האוויר במלחמה הנוכחית

1 ראו Bradley Campbell and Jason Manning, *The Rise of Victimhood Culture: Microaggressions, Safe Spaces, and the New Culture Wars*, Palgrave Macmillan, 2018. על עיקר שיטתם עמד ד"ר יגיל הנקין במאמרו "העולם כבר אינו ליברלי", השילוח 25.

2 "ולא יותר ממוך" אף לדעת רבי עקיבא הסבור ש"זה כלל גדול בתורה": "שנים שהיו מזהלכין בדרך וביד אחד מהן קיתון של מים, אם שותין שניהם מתים, ואם שותה אחד מהן מגיע לישוב ... עד שבא רבי עקיבא ולימד: זחי אחיך עמך",

3 חייך קודמים לחיי חברך". (בבא מציעא סב ע"א-ע"ב).

4 לוקס ר', נו; וראו גם מתי ה', מד: "אולם אני אומר: אהבו את שונאיכם והתפללו בעד אלה שרודפים אתכם", ועוד.

5 רש"י על יונה א', ג. וראו מקורותיו במכילתא בתחילת פרשת בא, ובפרקי דרבי אליעזר, י.

5 העבריות מזמינה תמיד את האדם לבחור אחרת. מששב לבחור בטוב, התברר למפרע כי הוא היה תמיד טוב, שהרי הצליח להכיר ברעה ולחזור ממנה. "התשובה" היא אם כן העדות למפרע לכך שהאדם שב אל עצמו (ומכאן שמה).